

Ar Lietuvos vaikai gyvens geriau nei jų tėvai?

Parengta pagal kandidatės į Lietuvos Respublikos prezidentus Ingridos Šimonytės kalbą Klaipėdoje, pristatant Ingridos matymą apie tai, ką mes galime padaryti, kad būtume tikri, jog mūsų vaikai gyvens geriau už savo tėvus.

Jaučiamės nesaugūs

Aštrėjanti įtampa tarp pasaulio galingųjų, kintanti tarptautinių santykių padėtis, šalies viduje stringantys sprendimai lemia tai, kad tam tikra prasme artėjantys rinkimai nulems, kuriuo keliu judės valstybė toliau.

Pagrindinis įtampų židiny – visuomenės jaučiamas nesaugumas. Po pastarosios finansų krizės Vakarų pasaulyje sutriko anksčiau vyravęs įsitikinimas, kad vaikai būtinai gyvens geriau nei jų tėvai. Na, čia kas nors galėtų pasiginčyti ir pasakyti, kad mes visada gyvename geriau, nei kažkas gyvenęs prieš mus. Ir tai yra tiesa. Bet vis dėlto ekonomika yra toks žavingas mokslas, kad jis yra apie pasirinkimus, apie alternatyvas, apie skirtingas galimybes panaudoti tuos pačius išteklius, kurie yra visada riboti ir todėl kiekvienas amžius – nesvarbu, kad tai kas šiandien yra mūsų kasdienybė, prieš 200 ar 300 metų būtų atrode, kaip visiškai nesuprantama prabanga – kiekvienas mažius savaip yra stygiaus amžiaus.

Padidėjusi pajamų nelygybė, neapibrėžtumas, vykstantys technologiniai pokyčiai ir daliai visuomenės tiesiog baiminantis tų pokyčių pasekmių – visa tai sukuria aplinką, kurioje itin lengva siūlyti greitus ir paprastus sprendimus, kurių pagrindinė esmė – rasti kaltą dėl visų mūsų nesėkmių, į jį parodyti pirštu, bet nespręsti realių problemų, nes tų problemų sprendimas paprastai reikalauja laiko, išmanymo ir konsensuso paieškų.

Dirbam, bet neuždirbam

Lietuvos ekonomika palaipsniui atsigauja po pastarosios finansų krizės. Atlyginimai privačiame sektoriuje gana sparčiai auga. Tačiau, tai tik dalis paveikslo. Būtina atkreipti dėmesį į darbo našumą.

Nepaisant to, jog pats ūkio atsigavimas yra gera žinia, blogesnė yra ta, kad Lietuvos ekonomikos struktūra per pastarąjį dešimtmetį mažai pasikeitė. Virš 60 proc. mūsų eksportuojamų prekių sudaro mažai žinių reikalaujančios paslaugos bei žemų ir vidutiniškai žemų technologijų pramonės produkcija. Lietuvoje net 85 proc. pramonėje dirbančių žmonių, dirba žemos pridėtinės vertės sektoriuose.

Ką reiškia žema pridėtinė vertė? Tai reiškia, kad nedaug pridėdami prie apdirbamų medžiagų ir žaliavų, daugiau fizinio darbo, negalime tikėtis didesnės grąžos, t.y. daugiau pinigų. Vadinasi ir mūsų kaip valstybės, ir atskirų jos individų, pajamos yra mažos, lyginant su tomis valstybėmis, kurios prideda didesnę savo indelį, paprastai intelekto. Tai savo ruožtu užsuka tarsi užburtą ratą: kainoms sparčiai vejamės ES vidurkius, tuo tarpu pajamos – smarkiai atsilieka, nes atsilieka tas pajamas uždirbančių veiklų raida. Žemesni atlyginimai lemia žemesnes pensijas ir kitas

išmokas, mažesnius surenkamus mokesčius, taigi mažesnes išlaidas viešajam sektoriui, o per tai ir žemesnį visuomenės gebūvį.

Pastaraisiais metais stebime, kaip atlyginimai viešajame sektoriuje vis labiau atsilieka nuo privataus. Tai kelia milžinišką riziką viešųjų paslaugų kokybei, nes vis sunkiau atrasti kvalifikuotų specialistų, norinčių dirbti darbą valstybei.

Maži atlyginimai nėra ir negali būti tvari šalies raidos strategija. Jie nepadės mums pasiekti turtingų ES šalių pragyvenimo lygio. Maži atlyginimai yra tai, kas stiprina socialinius skirtumus ir skatina emigraciją.

Kas neša pinigus?

Viena didžiausių Lietuvos verslo problemų yra inovacijų trūkumas. Sparčiai didėjant darbo jėgos kaštams, tokia ekonomikos struktūra nėra tvari ir netgi kelia grėsmę nacionaliniam saugumui, nes prieštarauja Lietuvos gyvybiniam interesams.

Siekiant išlaikyti dabartinį atlyginimų augimo tempą, o gal net jį paspartinti, privalome persiorientuoti link inovatyvių, aukštą pridėtinę vertę kuriančių ūkio sektorių. Tam būtini aukštos kvalifikacijos darbuotojai ir gebėjimas kurti naujus, konkurencingus, aukštą pridėtinę vertę turinčius produktus ar paslaugas.

Ir čia itin svarbu tampa švietimas. Ne veltui tarptautiniai ekspertai išskiria švietimą, kaip pagrindinį Lietuvos reformų prioritetą ir pastebi, kad investicijos į žmogiškąjį kapitalą yra būtinos norint padidinti našumą ir ekonomikos augimą.

Kita problema – persiorientavimui į aukštesnę pridėtinę vertę reikalingos investicijos, kurios, deja, ūkyje atsigauna labai lėtai.

Trečia, norint kurti inovatyvius produktus, Lietuvos įmonėms būtina bendradarbiauti su mokslininkais, kurie talkintų atliekant tyrimus ir eksperimentinę veiklą. Tačiau Lietuvos įmonėms trūksta ne tik lėšų šiai veiklai, bet ir žinių, kaip efektyviai pasinaudoti mokslo institucijų paslaugomis. Tad viena vertus būtina didinti išlaidas moksliniams tyrimams, kita vertus, būtina užtikrinant šių darbų pritaikomumą. Čia dabar dažnai įdarbinamus asmeninius ryšius galėtų padėti aiški ir paprasta konsultavimo paslauga.

Trys skrynios

Turime susitarti dėl tvaraus ekonomikos raidos modelio ir valstybės vaidmens jį įgyvendinant. Klestinti ekonomika yra stiprios, augančios ir savimi pasitikinčios šalies pamatas. Lietuvos verslo sėkmė, didelė dalimi, nulemia Lietuvos žmonių ir mūsų valstybės sėkmę. Neveikiančios ekonominės politikos negalime palikti savieigai dar kelioms kadencijoms.

Lietuva turi vienintelį būdą būti tikra, kad jos vaikai gyvens tikrai geriau už savo tėvus – atvi-

romis akimis priimti technologinę kaitą ir siekti kuo greičiau išlipti iš žemos ir vidutinės pridėtinės vertės ekonomikos spąstų.

Mano įsitikinimu, sprendimai glūdi trijose skryniuose: gero švietimo, kokybiško viešojo administravimo bei informacinių technologijų ir plačios aprėpties inovacijų.

Švietimas: trys milijonai kūrėjų

Įtrauki ir kokybiška švietimo sistema, kuri pajėgi ruošti vaikus ateities gyvenimui nuolat atsinaujinančiame pasaulyje – būtina mūsų sėkmės ir geresnės vaikų ateities sąlyga. Privalome pakeisti švietimo sistemą taip, kad ji nuo mažumės ugdytų gebėjimą kurti ir išradingai mąstyti. Šio proceso ašys – laisvas, kūrybiškas mokytojas bei laisvas, kūrybiškas mokinys. Išties turime tapti trimis milijonais kūrėjų, taip, kaip esame kartą įsirašę vienoje iš pagrindinių strategijų. Turime suteikti bilietą į kokybišką išsilavinimą visiems mūsų vaikams, nesvarbu kokiam regione, ar kokioje šeimoje jie gimė.

Bet svarbiausia, ką turime suprasti, tai kad žmonės nėra kažki kokia „darbo jėga“ ir negalima nuolat kalbėti apie juos tarsi apie kokią prekę, kuri turi „atitikti rinkos poreikius“, nes tų rinkos poreikių, ypač po kelerių metų, tiesiog nežinome.

Be galo svarbu, kad viešaisiais ištekliais finansuojamos institucijos žmonėms suteiktų tikrą šansą rasti savo vietą gyvenime ir ją rasti Lietuvoje, o ne svetur. Jaunimas turi būti ugdomas būtų atviru, adaptyviu ir nebijančiu kaitos, mažtančiu ir mokančiu atrasti sprendimus naujai atsirandantiems iššūkiams.

Baubai ir galimybės

Sparčiai kylantis darbo užmokestis turėtų versti pačias įmones permąstyti savo strategiją ir investuoti į technologinį atsinaujinimą, inovacijas, tačiau investicijų augimo tempai nepatenkinami. Vietoje to, vis nuklystame į pavojingas ir nenaudingas diskusijas apie tai, kad galbūt trečiųjų šalių darbo jėga galėtų išspręsti mūsų ekonomikos problemas. Tačiau tai ne tiesa, toks kelias mus paliktų ydingoje aukštų kainų ir mažų atlyginimų zonoje.

Būtina išsiaiškinti, kokie pokyčiai būtini įmonėms, kad pereitume prie maksimalaus technologijų naudojimo ir technologinio atsinaujinimo. Vertėtų sukurti paskatų ir paramos sistemą, leidžiančią įmonėms greičiau pereiti prie robotizacijos, auginančios konkurencingumą globaliose rinkose.

Robotizacija ir ketvirtoji pramonės revoliucija nėra baubas. Ji yra galimybė, nes atimdama prastai apmokamas darbo vietas siūlys naujas – apmokamas geriau. Visgi, ar sugebėsime šia galimybe pasinaudoti labiausiai priklausys nuo to, ar suprasdami šiuos iššūkius, pradėsime jiems ruoštis dabar.

Kita vertus, nors bendros verslo investicijos į inovacijas ir technologinį atsinaujinimą menkos,

šalia turime augantį startuolių segmentą. Įvairių sričių ir patirčių kūrėjai randa ir vysto inovatyvius sprendimus, kurie nesunkiai pritaikomi ir plečiasi. Tai rodo, kad gebame ir mokame būti kūrėjais, tad turime visokeriopai skatinti šiai veiklai reikalingą aplinką.

Regionai – nebūtina būti viskuo

Kalbant apie mūsų regionus, esu tikra, kad jie privalo būti gyvybingi. Tačiau turime suprasti, kad kiekvienas regionas tiesiog negalės būti viskuo – ir gamybos, ir paslaugų, ir inovacijų centru. Labai dažnai regiono sėkmė priklauso nuo to, ar jų savivaldybės iniciatyvios, ar sugebės derinti veiksmus bei bendradarbiauti. Tikrai ne vien tik užsienio investicijos gali pakelti regionus. Juose turime daug lietuviško kapitalo įmonių, neabejoju, kad galėtume ieškoti ir mūsų diasporos verslininkų užsienyje, kurie galėtų su savo verslais grįžti į gimtuosius kraštus. Turime galimybių, kurių neišnaudojame: ar tai būtų turizmo potencialas, ar logistikos, ar kiti regiono teikiami privalumai.

Sąžiningai ir skaidriai veikiantis verslas, kuriantis mūsų valstybę, mums privalo būti svarbus nepriklausomai nuo to, ar jis užsienio, ar Lietuvos kilmės. Visgi, mažų ir vidutinių įmonių ištekliai, reikalingi prisitaikyti prie technologinės kaitos iššūkių, riboti, tad būtina labai aiški, skaidri ir paprasta sistema, kuri leistų tokioms įmonėms gauti paramą.

Technologijos, palengvinančios gyvenimą

Viešasis sektorius turi pilnai pereiti ant skaitmenos bėgių. Reikalinga strategija, kaip valstybė veiks skaitmeninėje erdvėje. Tai reiškia ne tik elektronines paslaugas, bet tokį valdžios institucijų bendradarbiavimą, apskaitimą turimais duomenimis, kuris realiai palengvintų gyventojų ir verslo veiklą, sutrumpintų laiką reikalingą paslaugoms gauti, taptų pagalbininku ir patarėju skirtingose situacijose.

Tam svarbus ne tik skaitmeninis raštinumas ar investicijos į technologijas ir infrastruktūrą, bet ir valdžios institucijų kultūros ir požiūrio pokytis. Valdžios institucijos turi radikaliai pakeisti požiūrį į savo misiją ir prisiminti Konstituciją – tarnauti visuomenės interesui, vykdyti joms iškeltus uždavinius ir siekti kuo geresnės paslaugų kokybės, tuo pačiu užtikrinant, kad tiek piliečiai, tiek verslas yra lygiaverčiai partneriai.

Tačiau ir mes turime keisti savo požiūrį. Pigi valdžia mums brangiai kainuoja, tad privalome sutarti, kad kokybiškos institucijos ir atitinkamas jų finansavimas yra vienas pamatinių šalies sėkmės akmenų.

Iki šiol daug dėmesio buvo skiriama procedūrų perkėlimui į elektroninę erdvę. Tačiau nauda priklauso nuo gebėjimo pasinaudoti ir keisti turimais duomenimis, remiantis jais daryti išmincingesnius valdymo sprendimus. Suvokimas, kaip šiame procese mums svarbūs geri analitškai viešajame sektoriuje, atviri duomenys, galintys pagerinti verslo galimybes ar kurti visiškai naujus verslus mūsų visuose dar išlieka nepažinta žeme. Pavieniai pavyzdžiai netampa sistema. Turime išjudinti vežimą iš balos ir parodyti valstybės institucijų lyderystę, kad atviri duomenys galėtų tapti galimybe inovatyviausiems.

Pasigaminti kopėčias

Šiuo metu tebetrūksta platesnio matymo ir bendradarbiavimo universitetai-verslas. Tiek mokslas, tiek verslas yra linkę užmegzti partnerystes per asmenines pažintis, o agentūros, turinčios skatinti bendradarbiavimą, šią funkciją atlieka nepakankamai. Tai nei skaidru, nei leidžia pasiekti geriausių rezultatų. Tokia situacija rodo būtinybę iš esmės permastyti tarpininkavimo tarp mokslo ir verslo modelį, išgryninant verslo poreikius ir šias paslaugas teikiant vieno langelio principu.

Lėšos inovacijoms ir technologiniam atsinaujinimui – sritis, kuriose Lietuva nori padaryti proveržį – tai kelias universitetams, kartu su verslu, kurti naujus produktus ir paslaugas, plėsti savo veiklos lauką.

Privalome keisti požiūrį ir išeiti iš mums jau įprastu tapusio liūdėjimo, kad mes gal net visuomet būsime mažų atlyginimų ir mažų kainų šalimi. Kad čia nesukursime savo Ikea ar savo Tesla. Kad visuomet būsime tik kitų darbo rankos, bet ne idėjų generatoriai. Aš tuo netikiu. Turime pagaminti kopėčias, kuriomis lipsime iš žemos pridėtinės vertės aukštyn, ir tai padaryti galime tik visi, prisiėmę atsakomybę už šalies ateitį ar atskiras jos sritis – politikai, verslo, mokslo, pilietinės visuomenės lyderiai. Prezidentas nėra Premjeras ir negali nudurbti Vyriausybės ar Parlamento darbo, bet matydamas ir brėždamas kryptį, dėl kurios, tikiu, nėra ginčų, gali telkti bendrų tikslų įgyvendinimui.

Esu tikra, kad mes galime daug daugiau. Tai ne kartą esame įrodę, o ir gausa sėkmingų mūsų verslo pavyzdžių tai liudija. Turime garsiau kalbėti apie savo sėkmę ir tą sėkmę dauginti. Tad nepasiduokime ir užtikrinkime, kad savo vaikams nepaliksimė vidutinių pajamų spąstuose įstrigusios Lietuvos.